

5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гавриш та ін.]; за заг. ред. В.Т. Маляренка, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – [2-е вид.]. – Х.: ТОВ "Одісей", 2004. – 1152 с.
6. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – [5-те вид.]. – К.: Юридична думка, 2008. – 1216 с.
7. Научно-практический комментарий Уголовного кодекса Украины / Отв. ред. С.С. Яценко. – [3-е изд.]. – К.: А.С.К., 2004. – 1096 с.
8. Научно-практический комментарий Уголовного кодекса Украины / Отв. ред. Е.Л. Стрельцов. – [4-е изд.]. – Х.: ООО "Одиссей", 2007. – 872 с.
9. Панов Н.И. Способ совершения преступления и уголовная ответственность: Монография / Панов Н.И. – Х.: "Вища школа", 1982. – 161 с.
10. Постанова Кабінету Міністрів України від 07.09.1998 р. № 1388 "Про затвердження Порядку державної реєстрації (перереєстрації), зняття з обліку автомобілів, автобусів, а також самохідних машин, сконструйованих на шасі автомобілів, мотоциклів усіх типів, марок і моделей, причепів, напівпричепів, мотоколясок, інших прирівняних до них транспортних засобів та мопедів": за станом на 04.12.2012 р. / Кабінет Міністрів України. – Офіц. вид. – Офіційний вісник України. – 1998. – № 36. – С. 6.
11. Постанови Пленуму Верховного Суду України від 06.11.2009 р. № 10 "Про судову практику у справах про злочини проти власності" // Вісник Верховного Суду України. – 2009. – № 12. – С. 9-16.
12. Постников В.С. Уголовная ответственность за подделку, изготовление, сбыт и использование подложных документов, штампов, печатей, бланков: автореф. дис. на соискание наук. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 "Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право" / В.С. Постников. – М., 1990. – 25 с.
13. Тучков С.С. Підроблення як спосіб вчинення злочину: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Тучков Сергій Сергійович. – Запоріжжя, 2005. – 215 с.

УДК 343.159

А.А. Вознюк
Є.С. Назимко

**■ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВЧОЇ
РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ЗАОХОЧУВАЛЬНИХ
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ НОРМ,
ЩО СТОСУЮТЬСЯ ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ,
ЗАВДАНОЇ ДЕРЖАВІ**

У статті розглядаються проблемні питання законодавчої регламентації заохочувальних кримінально-правових норм, що стосуються відшкодування шкоди, завданої державі. Аналізується положення законопроекту, присвяченого звільненню від кримінальної відповідальності. Наводиться авторські бачення зазначеної проблематики.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, покарання, заохочувальні норми, відшкодування шкоди.

В статті розглядаються проблемні питання законодавчої регламентації поощрительних уголовно-правових норм, касаючихся возмещения ущерба, причиненного государству. Анализируются положения законопроекта, посвященного освобождению от уголовной ответственности. Приводятся авторские видения указанной проблематики.

Ключевые слова: *уголовная ответственность, наказание, поощрительные нормы, возмещение вреда.*

The article deals with issues of legislative regulation encouraging criminal law relating to compensation for damage caused to the state. Analyzes the provisions of the bill devoted to exempt from criminal liability. Copyright is given a vision of this issue.

Key words: *criminal liability, punishment, incentive provisions for damages.*

Надзвичайно важливим соціально-політичним завданням для України є вироблення дієвої та ефективної системи державної протидії злочинності. Провідна роль у цьому процесі відводиться кримінально-правовим засобам охорони суспільних відносин. Водночас сучасна кримінально-правова політика України характеризується тенденцією до розширення заохочувальних норм, зокрема тих, що передбачають звільнення від кримінальної відповідальності, від покарання та його відбування.

До розробки проблем заохочувальних норм у кримінальному праві зверталися відомі вчені зокрема Ю.В. Баулін, Я.М. Браїнін, М.Є. Григор'єва, В.К. Гришук, О.О. Дудоров, О.О. Житний, А.І. Золотарьов, О.Ф. Ковітіді, О.С. Козак, Ю.Ю. Коломієць, В.О. Меркулова, П.П. Михайленко, В.О. Навроцький, О.В. Наден, Т.Б. Ніколаєнко, Є.О. Письменський, А.В. Савченко, В.В. Сташис, В.Я. Тацій, Г.О. Усатий, Є.В. Фесенко, П.Л. Фріс, М.І. Хавронюк, П.В. Хряпінський, М.Д. Шаргородський, С.М. Школа, С.С. Яценко, А.М. Яценко та інші.

Однак, не зважаючи на ґрунтовну теоретичну розробку цього питання механізм реалізації заохочувальних кримінально-правових норм потребує удосконалення. Мають місце пропозиції, що суперечать основним засадам кримінально-правової політики держави.

Зважаючи на зазначене, метою запропонованої статті є підготовка науково-обґрунтованих пропозицій з приводу удосконалення звільнення від кримінально-правової репресії у зв'язку з відшкодуванням шкоди, завданої державі.

Маємо зазначити, що в останні роки втрачається статус кримінально-правових засобів охорони суспільних відносин, як останнього засобу охорони людини, суспільства та держави. Досить часто про-

стежується відсутність чіткого зв'язку у причинно-наслідковому механізмі "злочин-покарання" в українських реаліях кримінально-правової охорони суспільних відносин. Перед засобами державного реагування на злочин, що розроблюються представниками кримінально-правової доктрини, ставляться завдання як об'єктивного ("позитивні зміни поза межами особистості"), так і суб'єктивного ("позитивні зміни безпосередньо в особистості") характеру. Однак, цього не можна сказати про проект, закону України "Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з відшкодуванням шкоди, завданої державі" (№ 11230 від 18.09.2012 року).

У законопроекті пропонується доповнити Кримінальний кодекс (далі – КК) України статтею 46¹ такого змісту:

"Стаття 46¹. Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з відшкодуванням шкоди, завданої державі

1. *Особа, яка вчинила злочин, яким спричинено лише матеріальну шкоду державі, звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона до винесення обвинувального вироку відшкодувала завдані збитки та усунула заподіяну шкоду.*

2. *Особу не може бути звільнено від кримінальної відповідальності у випадках, передбачених частиною першою цієї статті, якщо вона вчинила злочин у складі організованої групи чи злочинної організації" [1].*

Аналіз вказаного законопроекту доцільно розпочати з розгляду основних положень інституту звільнення від кримінальної відповідальності, яке полягає у здійсненні судом від імені держави відмови від офіційного осуду, призначення покарання та визнання судимою особи, яка вчинила злочин, у випадках і в порядку передбаченому законом.

У КК України передбачено звільнення від кримінальної відповідальності як в нормах Загальної, так і Особливої частини. Відповідно до цього поділу одні види звільнення називають загальні, а інші – спеціальні.

За юридичною природою ці норми відносять до заохочувальних. Водночас заохочувальними є також норми, що передбачають звільнення від покарання, його відбування, пом'якшення покарання тощо.

Юридичну модель будь-якого виду звільнення від кримінальної відповідальності утворюють такі елементи як підстави, передумови та умови. Тому дослідження будь-якого виду звільнення від кримінальної відповідальності слід робити крізь призму цих елементів.

Вивчення вказаного законопроекту та співставлення його з положеннями кримінального законодавства дозволяє висловити певні зауваження та пропозиції.

По-перше, необхідно конкретизувати передумови цього виду звільнення.

З аналізу законопроекту незрозуміло що слід розуміти під "злочинном, яким спричинено лише матеріальну шкоду державі". Чи можна до таких суспільно небезпечних діянь відносити привласнення, розтрату державного майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем; заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою; виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів чи білетів державної лотереї; умисне знищення або пошкодження службового житла службової особи тощо? Очевидно, що правопорушник матиме підстави вважати, що у випадку приховування злочину він безкарно збагатиться на суму, наприклад, несплачених податків, а у випадку виявлення – практично завжди зможе уникнути кримінальної відповідальності та її наслідків у вигляді покарання та судимості відшкодувавши виключно матеріальну шкоду державі.

Фактично вказаний законопроект стимулюватиме до вчинення злочинів, яким спричинено лише матеріальну шкоду державі.

У будь-якому випадку, особа, яка вчинила злочин, нічого не втрачає: якщо суспільно небезпечне діяння виявлено – вона відшкодує завдані збитки та усуває заподіяну шкоду, у протилежному разі матеріальна шкода заподіяна державі – стає незаконним прибутком правопорушника.

Який сенс тоді буде в існуванні статей, що передбачають кримінальну відповідальність за заподіяння матеріальної шкоди державі. Застосування запропонованого виду звільнення від кримінальної відповідальності має відобразити ідеї виправлення особи та її ресоціалізації. Водночас така редакція проекту унеможливуватиме реалізацію певних концептів у межах інституту звільнення від кримінальної відповідальності та не сприятиме узгодженню існування інституту звільнення від кримінальної відповідальності в концептуальному плані з метою кримінально-правового впливу на злочинність в цілому. З ухваленням цієї норми певною мірою буде нівельовано сам статус держави в кримінально-правових відносинах та механізмі кримінально-правового регулювання.

Зважаючи на те, що перед заходами кримінально-правової реакції ставляться й інші завдання, окрім відшкодування завданої шкоди, відшкодування матеріальних збитків доцільним буде зазна-

чити як одну із умов звільнення від відбування покарання, передбачених ст. ст. 74, 75, 76, 81, 82 КК України.

Говорити ж про доцільність звільнення від кримінальної відповідальності можна насамперед у випадку вчинення необережних злочинів що заподіяли матеріальну шкоду державі (наприклад, необережне знищення або пошкодження майна).

Таким чином, звільнення від кримінальної відповідальності у випадку спричинення лише матеріальної шкоди державі за вчинення злочину будь-якого ступеня тяжкості є недоцільним. Крім того, необхідно чітко визначитись не лише зі ступенем тяжкості, але й категорією вчинених злочинів.

По-друге, умови цього виду засохувальної норми суперечать положенням кримінального законодавства та потребують розширення.

Умови цього виду звільнення від кримінальної відповідальності не дають можливості досягнення головної мети застосування засобів кримінально-правової охорони – відновлення порушеного вчиненням злочину порядку суспільних відносин. Застосовуючи такий вид звільнення від кримінальної відповідальності навряд чи можна розраховувати на те, що тільки відшкодуванням матеріальної шкоди буде відновлено порушені суспільні відносини. Відновити можна лише матеріальний аспект цих відносин. Між тим, цього не досить для комплексної та повноцінної кримінально-правової охорони суспільних відносин. Хоча мета виправлення особи, спеціальної та загальної превенції ставиться лише перед покаранням, однак досягнення цих цілей, на наш погляд, доцільно відносити й до мети звільнення від кримінальної відповідальності. Якщо ж особу звільняють від кримінальної відповідальності, то досягнення цих цілей є недоцільним в силу того, що особа, яка вчинила злочин не має потенційної суспільної небезпечності. Однак, з набуттям чинності запропонованого проекту закону, чи можемо ми розраховувати на те, що особа, яка відшкодувала матеріальні збитки державі не потребує виправлення, а суспільство не зацікавлено в тому, щоб запобігти вчиненню нових злочинів з її боку? Якщо не розроблено чітких критеріїв (окрім одного – відшкодування завданих збитків та усунення заподіяної шкоди) звільнення від кримінальної відповідальності навряд чи є доцільним.

Якщо злочин вчинить неповнолітня особа, а матеріальні збитки за нього виплатять його батьки? В чому полягатиме мета застосування інституту звільнення від кримінальної відповідальності у цьому випадку. Особа, потрапивши в систему дії кримінально-правового меха-

нізму, вийде з нього з тим правовим світоглядом, з тією ж правовою поведінкою та ставленням до правових цінностей, які в неї були до вчинення злочину.

Однією з умов звільнення за досліджувану категорію злочинів повинна бути – сплата пені (штрафних санкцій) або іншого грошового еквіваленту. Особа повинна не лише завдати збитки державі, але сплатити в державний бюджет додаткову суму. Вона може бути рівнозначна заподіяним збиткам або ж становити певний відсоток від них.

По-третє, за своєю юридичною природою запропонована норма не обов'язково повинна бути видом звільнення від кримінальної відповідальності. Це може бути різновид звільнення від покарання чи його відбування.

Так, порівняльно-правові дослідження свідчать, що у таких країнах, як Польща, Швейцарія та інших, кримінальне законодавство передбачає за умови відшкодування матеріальної шкоди державі застосування стимулюючих норм, зокрема, найменшої міри покарання або відмову держави від кримінального переслідування [4]. Тобто у цих країнах відшкодування матеріальної шкоди державі може передбачати не лише звільнення від кримінальної відповідальності, але й пом'якшення покарання чи звільнення від нього та його відбування.

З огляду на це пропонуємо зазначену норму віднести до звільнення від покарання чи його відбування.

По-четверте, застосування досліджуваних кримінально-правових норм потребує вдосконалення інших положень кримінального законодавства.

Так, у пояснювальній записці розробники проекту Закону України "Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з відшкодуванням шкоди, завданої державі" зазначають, що особливо ефективним слід визнати механізм спеціального звільнення від кримінальної відповідальності, закріплений у ст.ст. 212 та 212-1 КК України. Так, в результаті його застосування, за даними Адміністрації Державної податкової служби України, відшкодування матеріальних збитків бюджету збільшилося у 5-10 разів. В той же час, у ситуаціях розслідування інших злочинів, вчинення яких спричиняє матеріальну шкоду інтересам держави (наприклад, діяння, передбачене ст. 191 КК України), матеріальні збитки практично не відшкодовуються, основною причиною чого є відсутність відповідного стимулюючого механізму, встановленого законодавством.

Дійсно стимулюючий механізм необхідний, проте не у такій формі, яка стимулюватиме порушення законодавства з метою заволодіння коштами держави. Вважаємо, що стимулюючий механізм (тим більш зважаючи на історію виникнення слова "стимул") може бути не тільки заохочувальним.

Необхідно створити такий механізм, який з однієї сторони був вигідний державі і особі, яка вчинила злочин, а з іншої зробив б вчинення злочинів "невигідною справою".

З огляду на це вважаємо за необхідне не відшкодування завданого збитку або не усунення заподіяної шкоди визнавати обставиною, яка обтяжує покарання. Нині відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 66 КК України передбачено, що добровільне відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди є обставиною, яка пом'якшує покарання. Зазначена обставина безперечно впливає на призначений вид та розмір покарання у бік його пом'якшення. Тим більш, вона обов'язково враховується під час призначення покарання за наявності обставин, які пом'якшують покарання (ст. 69-1 КК України) та може бути врахована під час призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом за вчинений злочин (ст. 69 КК України). Водночас не відшкодування завданого збитку або не усунення заподіяної шкоди буде враховуватись під час призначення покарання. Ця обставина буде додатковим стимулом до відшкодування шкоди.

Крім того, у кримінально-правових санкціях за злочини, які завдають лише матеріальної шкоди державі доцільно передбачати додаткове покарання у виді штрафу.

З цього приводу можна висунути пропозицію стосовно вдосконалення застосування покарання у виді штрафу в цілому. На сьогодні встановлені чинним КК України розміри штрафів не враховують того факту, що різні групи засуджених мають різні доходи. Тому ми пропонуємо впровадити таку систему штрафів, в якій би знайшов найповніше відображення принцип індивідуалізації кримінально-правової відповідальності: яка б одночасно враховувала тяжкість нанесеної шкоди, мету покарання, вину та майнове становище засудженого.

Такою, на нашу думку, є "скандинавська система грошових штрафів", що застосовується у Швеції, Фінляндії, Данії, Австрії, Франції, Іспанії, Португалії, Польщі, Угорщині та інших державах. Особливості цієї системи штрафів можна розглянути на прикладі ФРН, де грошовий штраф становить мінімум 5 і максимум - 360 повних денних ставок (розмір якої коливається від 2 до 10 тис. німецьких марок) [2, с. 583]. Суддя Федерального Верховного Суду ФРН Г. Шефер вважає,

що при визначенні денної ставки слід враховувати: реальні та потенційні доходи суб'єкта, майно як частину його доходів, зобов'язання, включаючи обов'язок по утриманню дітей та інших осіб, належність до певної групи (безробітні, незаміжні жінки тощо). Процес визначення розміру грошового штрафу складається з двох кроків: кількість денних ставок обраховується залежно від вини і мети покарання (якою є ресоціалізація), розмір же денної ставки вимірюється залежно від особистого і майнового становища підсудного, причому суддя виходить, як правило, із чистого доходу, який особа має чи могла б мати у середньому за день, повністю використовуючи свою робочу силу. Саме особливості визначення розміру денних ставок дозволяють найбільш повно реалізувати принцип індивідуалізації кримінальної відповідальності та покарання [3, с. 639].

Таким чином, ухвалення проаналізованої норми про звільнення від кримінальної відповідальності є передчасним, а сам її текст потребує доопрацювання.

Для того, щоб зазначена норма мала не тільки матеріальну мету, а загальносуспільні позитивні завдання, необхідно розробити та врахувати у подальшій редакції: 1) обмеження застосування запропонованого виду звільнення від кримінальної відповідальності залежно від тяжкості вчиненого злочину; 2) усунення інших наслідків злочину; 3) дані, які характеризують особу; 4) реальну можливість виправлення без притягнення до кримінальної відповідальності.

Між тим пропонуємо внести зміни до КК України, зокрема: 1) у кримінально-правових санкціях за злочини, які завдають лише матеріальної шкоди державі доцільно передбачати додаткове покарання у виді штрафу; 2) обов'язковою умовою застосування окремих видів звільнення від покарання та його відбування (ст.ст. 74, 75, 76, 81, 82 КК України) повинно бути відшкодування завданих збитків та усунення заподіяної шкоди; 3) доповнити ч. 1 ст. 67 КК України п. 14 такого змісту "не відшкодування завданого збитку або не усунення заподіяної шкоди".

Використана література:

1. Проект Закону України "Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з відшкодуванням шкоди, завданої державі", реєстр. № 11230 від 18 вер. 2012 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=44431. – Назва з екрану.

2. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації / М.І. Хавронюк : монографія. - К., Юрисконсульт, 2006. - 1048 с.

3. Жалинский А. Введение в немецкое право / А. Жалинский, А. Рерихт. - М. : Норма, 2001. - 760 с.

4. Пояснювальна записка до проекту Закону України "Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з відшкодуванням шкоди, завданої державі", реєстр. № 11230 від 18 вер. 2012 р. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=44431. - Назва з екрану.

УДК 343.965.7:343.102

Є.В. Дехтярьов

■ **НАКЛАДЕННЯ АРЕШТУ
НА ПОТОЧНІ БАНКІВСЬКІ РАХУНКИ
ЮРИДИЧНИХ ОСІБ:
ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ
ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ**

У статті розглядаються проблеми кримінальної процесуальної регламентації накладення арешту на поточний банківський рахунок юридичної особи під час розслідування окремих видів злочинів, аналізується слідча та судова практика з цього питання.

Ключові слова: *фіктивне підприємництво, накладення арешту, грошові кошти, банківський рахунок, речовий доказ, об'єкт злочинного посягання.*

В статье рассматриваются проблемы уголовной процессуальной регламентации наложения ареста на текущий банковский счет юридического лица в ходе расследования отдельных видов преступлений, анализируются следственная и судебная практика по этому вопросу.

Ключевые слова: *фиктивное предпринимательство, наложение ареста, денежные средства, банковский счет, вещественное доказательство, объект преступного посягательства.*

The article deals with the problems of criminal-judicial regulation of conducting an imposition of arrest on the current bank account of a juridical person during investigation separate crimes and with analysis of investigation and jurisprudence practice through this question.

Key words: *fictional enterprise, imposition of arrest, monetary means, bank account, material evidence, object of criminal encroachment.*

На сьогодні фінансова система України перетворилась на одну з найбільш привабливих для злочинності сфер. Її інтеграція під виглядом легальних підприємницьких структур до банківського сектору